The Greek Review of Social Research

Vol 36 (1979)

36-37

Η εξέλιξη του θεσμού της προίκας στην Ελλάδα 1956-1974

Χάρης Συμεωνίδου-Αλατοπούλου

doi: [10.12681/grsr.460](https://doi.org/10.12681/grsr.460)

Copyright © 1979, Χάρης Συμεωνίδου-Αλατοπούλου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Συμεωνίδου-Αλατοπούλου Χ. (1979). Η εξέλιξη του θεσμού της προίκας στην Ελλάδα 1956-1974. *The Greek Review of Social Research*, 36, 322-340. <https://doi.org/10.12681/grsr.460>

ή εξέλιξη του θεσμού της προίκας στην Ελλάδα, 1956-1974

της
Χάρης Συμεωνίδου-Αλατοπούλου

*M. Sc. in Demography
The London School of Economics*

α. εισαγωγή

Ο θεσμός της προίκας εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα κατά την όμηρική εποχή και μέσα στα δίκαια των διαφόρων ελληνικών πόλεων. Ο θεσμός όμως που ισχύει σέ μās προέρχεται από τό Ρωμαϊκό Δίκαιο που ίσχυσε στό Βυζάντιο μετά στην Τουρκοκρατία και τελικά μετά τό 1821 στην Έλεύθερη Ελλάδα. Αυτό τό θεσμό περιέλαβε και ρύθμισε ό 'Αστικός Κώδικας.

Στή Δ. Εύρώπη ίσχυε ανέκαθεν ό θεσμός της κοινοκτημοσύνης, και ή προίκα ρυθμιζόταν μέν από τό νόμο, είχε όμως συμπληρωματικό ρόλο στην πράξη. Παρά ταύτα, ή συνήθεια νά δίνονται προΐκες ήταν άρκετά ισχυρή. Σταδιακά, άτόνισε ό θεσμός ό όποιος αναφερόταν βασικά στά άστικά στρώματα. Οί μεταρρυθμίσεις που έγιναν μετά τό 1950 κατάργησαν έντελώς τό θεσμό της προίκας στή Δ. Εύρώπη.

Σκοπός του άρθρου είναι νά εξεταστεί ή συχνότητα της προίκας σ' όλη την Ελλάδα μέ παράθεση για πρώτη φορά αριθμητικών στοιχείων.

Ειδικά, έρευνάται ή εξέλιξη του φαινομένου κατά την περίοδο 1956-1974 κατά γεωγραφικά διαμερίσματα και νομούς και γίνεται προσπάθεια νά έρμηνευθεί όσο είναι δυνατόν αυτή ή εξέλιξη.¹

Η έρευνα περιορίζεται στις προΐκες που συνάπτονται έπίσημα, δηλαδή μέ συμβολαιογραφικό έγγραφο, ενώ άσφαλώς πολύ περισσότερες είναι οι περιπτώσεις που δίνονται κινητά άντικείμενα στη γυναίκα ή ακόμη και στόν άνδρα «στό χέρι».

β. άνάλυση των στοιχείων

1. Κατά γεωγραφικά διαμερίσματα

Μέ τη σκέψη νά παρουσιαστεί έποπτικότερα ή διαφοροποίηση του φαινομένου της προίκας κατά περιοχές, τά άναλυτικά στοιχεία των νομών συγκεντρώθηκαν κατά γεωγραφικά διαμερίσματα. Υπολογίστηκαν άκολούθως τά ποσοστά των προικοσυμφώνων για τούς γάμους που έγιναν κατά την περίοδο 1956-1974 (Πίνακες 1-11).

Η παρουσίαση των προικοσυμφώνων που συνάπτονται κάθε χρόνο σέ σχέση μέ τόν αντίστοιχο άριθμό γάμων, λειτουργεί σ' ένα βαθμό που σταθμίζει τόν άριθμό των προικοσυμφώνων ώστε νά απο-

1. Η συλλογή των στοιχείων σχετικά μέ τόν άριθμό προικοσυμφώνων κατά νομούς έγινε μέ άλληλογραφία μέ τις οικονομικές έφορίες των νομών της χώρας από ομάδα εργασίας του ΕΚ-ΚΕ που άποτελείτο από τις 'Α. Τεπερόγλου, 'Ε. Βενιζέλου-Σταθοπούλου και 'Ε. Χαμπίμπεη-Λεοντακιανάκου μέ άρχικό σκοπό τη διενέργεια πανελληνίας έρευνας περί προίκας.

μονώνεται ο παράγοντας αριθμός γάμων, και νά εμφανίζονται καθαρότερα οι τυχόν τοπικές ή δια-χρονικές διαφορές οι σχετικές με την προίκα.

Από τό διαγραμμα Ι και τούς Πίνακες Ι - ΙΙ, όπου παρουσιάζεται ή εξέλιξη τών ποσοστών τών προικοσυμφώνων γιά τά έτη 1956-1974 κατά γεω-γραφικό διαμέρισμα, είναι δυνατόν νά προκύψουν όρισμένες γενικές παρατηρήσεις:

α) Η έξελικτική πορεία τού φαινομένου τής προί-κας έμφανίζεται άνοδική και όχι καθοδική, όπως πιθανόν θά περίμενε κανείς. Αυτό φαίνεται νά ι-σχύει γιά τό σύνολο τής χώρας αλλά και γιά τά επί μέρους γεωγραφικά διαμερίσματα, μέ εξαίρεση τή Θεσσαλία, όπου, αφού ανέρχεται μέχρι τό 1968, άρ-χίζει νά κατέρχεται μέχρι τό 1973, όποτε και πα-ρουσιάζει νέες τάσεις γιά άνοδο. Επίσης, στά δια-μερίσματα Νήσοι Αιγαίου και Περιφέρεια Πρωτευ-ούσης παρουσιάζονται σχετικά έντονες αύξομειώ-σεις, ενώ στά υπόλοιπα διαμερίσματα οι καμπύλες είναι όμαλότερες.

β) Τό 1972 φαίνεται ότι, γιά τό σύνολο τής χώρας αλλά και γιά όλα τά γεωγραφικά διαμερίσματα, τό φαινόμενο παρουσιάζει ιδιαίτερη έξαρση σέ σύγκρι-ση μέ τά προηγούμενα χρόνια, και βρίσκει τήν εξή-γήσή του στό ότι θεσπίστηκε πρόσθετη φορολογική απαλλαγή γιά τά προικώα, ή όποια εφαρμόστηκε από τό 1972 (Ν.Δ. 118/1973): ποσό προίκας μέχρι 200.000 δρχ. δέν φορολογείται καθόλου, οι δέ μειω-μένοι φορολογικοί συντελεστές πού ισχύουν γενικά γιά τήν προίκα (ό καταβαλλόμενος φόρος γιά τήν προίκα είναι κατ' άρχήν τό ήμισυ τού καταβαλλό-μενου γιά τή δωρεά και τήν κληρονομιά), άρχίζουν νά εφαρμόζονται από τό ποσό τών 200.000 δρχ. και άνω, ενώ, πριν από τό 1972, τό αντίστοιχο ποσό ή-ταν μόνο 30.000 δρχ. Συνεπώς, τό «peak», πού παρουσιάζεται γιά τό 1972, δέν ύποδηλώνει μάλλον έξαρση τού φαινομένου τής προίκας, αλλά περι-κλείει μεταβιβάσεις περιουσίας μέ τή μορφή τής προίκας, ώστε οι ένδιαφερόμενοι νά έπωφεληθούν από τό μέτρο.

γ) Στά ποσοστά προικοσυμφώνων γιά τήν περίο-δο 1956-74, γιά τό σύνολο τής χώρας παρουσιάζ-ουν σημαντικές διακυμάνσεις. Έτσι, οι διακυμάν-σεις αυτές είναι πιο έντονες άν συγκριθούν κατά γε-ωγραφικά διαμερίσματα μεταξύ τών Νήσων Αί-γαίου, όπου συναντώνται τά ύψηλότερα ποσοστά προικοσυμφώνων, και τής Θράκης, όπου έμφανί-ζονται οι χαμηλότερες τιμές, τό εύρος τών μέσων έ-τήσιων διαφορών ανέρχεται στό 42% (Πίνακας 12).

δ) Στις εύφορες περιοχές, όπως ή Θεσσαλία και ή Πελοπόννησος, ή συνήθεια τής προίκας είναι ιδιαί-τερα διαδεδομένη (ίσως γιατί οι γεωργοί έξακολου-θούν νά δίνουν μεγάλη σημασία στή γή), ενώ αντί-θετα στις πτωχές περιοχές, όπως τά Ίονια και ή Ήπειρος, ή συνήθεια είναι κατά πολύ περιορισμέ-νη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά επί γάμων
Περιφέρεια Πρωτευούσης

Έτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστό % προικοσυμφώνων γάμου
1956	11.760	2.427	20,6
1957	16.618	2.861	17,2
1958	15.997	3.259	20,4
1959	18.566	4.597	24,8
1960	13.491	3.999	29,6
1961	18.755	4.292	22,9
1962	18.469	4.599	24,9
1963	21.692	4.963	22,9
1964	21.083	4.882	23,2
1965	23.230	6.099	26,2
1966	20.702	6.156	29,7
1967	26.522	5.828	22,0
1968	19.459	5.026	25,8
1969	22.936	6.697	29,2
1970	21.754	6.864	31,5
1971	25.155	6.382	25,4
1972	20.067	6.177	30,8
1973	26.409	7.262	27,5
1974	24.876	7.094	28,5

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική τής Φυσικής Κινησεως τού Πληθυσμού τής Ελλάδος, 1956-1974.

2) Οικονομικές Έφοριες Κληρονομιών Άθηνών και Πειραιώς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά επί γάμων
Λοιπή Στερεά Έλλάδα και Εύβοια (Ν. Αιτωλίας και Άκαρνα-νίας, Ν. Άττικής (υπόλοιπον), Ν. Βοιωτίας, Ν. Εύβοίας, Ν. Εύ-ρυτανίας, Ν. Φθιώτιδος, Ν. Φωκίδος)

Έτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστό % προικοσυμφώνων γάμου
1956	5.739	1.023	17,8
1957	6.965	1.023	14,7
1958	7.054	1.059	15,0
1959	7.348	1.329	18,1
1960	6.026	1.215	20,2
1961	7.406	1.205	16,3
1962	7.240	1.128	15,6
1963	8.062	1.260	15,6
1964	7.752	1.331	17,2
1965	8.216	1.429	17,4
1966	7.523	1.739	23,1
1967	8.569	1.852	21,6
1968	6.822	1.478	21,8
1969	7.451	1.744	23,4
1970	6.814	1.709	25,1
1971	7.156	1.840	25,7
1972	5.800	1.681	29,0
1973	6.892	1.800	26,1
1974	6.413	1.955	30,5

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική τής Φυσικής Κινησεως τού Πληθυσμού τής Ελλάδος, 1956-1974.

2) Οικονομικές Έφοριες Νομών Αιτωλίας και Άκαρνανίας, Άτ-τικής (υπόλοιπον), Βοιωτίας, Εύβοίας, Εύρυτανίας, Φθιώτιδος, Φωκίδος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά ἐπὶ γάμων
Πελοπόννησος (Ν. Ἀργολίδος, Ν. Ἀρκαδίας, Ν. Ἀχαΐας, Ν.
Ἠλείας, Ν. Κορινθίας, Ν. Λακωνίας, Ν. Μεσσηνίας)

Ἔτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά % προικοσυμφώνων γάμου
1956	6.045	1.801	29,8
1957	7.012	1.927	27,5
1958	6.946	1.986	28,6
1959	7.327	2.344	32,0
1960	6.461	2.181	33,8
1961	7.133	2.090	29,3
1962	7.232	2.007	27,8
1963	7.558	2.185	28,9
1964	7.057	2.140	30,3
1965	7.093	1.915	27,0
1966	6.462	1.971	30,5
1967	7.266	2.070	28,5
1968	6.223	2.038	32,7
1969	6.734	2.145	31,9
1970	6.161	2.027	32,9
1971	6.343	2.118	33,4
1972	5.598	2.037	36,4
1973	6.079	2.017	33,2
1974	5.943	2.113	35,6

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική τῆς Φυσικῆς Κινησεως τοῦ Πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος 1956-1974.

2) Οικονομικὲς Ἐφοριεὶς Νομῶν Ἀργολίδος, Ἀρκαδίας, Ἀχαΐας, Ἠλείας, Κορινθίας, Λακωνίας, Μεσσηνίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά ἐπὶ γάμων
Ἰόνιοι Νῆσοι (Ν. Ζακύνθου, Ν. Κερκύρας, Ν. Κεφαλληνίας,
Ν. Λευκάδος)

Ἔτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά % προικοσυμφώνων γάμου
1956	1.418	124	8,7
1957	1.740	97	5,6
1958	1.798	107	5,6
1959	1.795	114	6,4
1960	1.299	124	9,6
1961	1.658	124	7,5
1962	1.539	115	7,5
1963	1.649	105	6,4
1964	1.562	123	7,9
1965	1.700	140	8,2
1966	1.412	161	11,4
1967	1.536	172	11,2
1968	1.232	167	13,6
1969	1.294	218	16,8
1970	1.222	226	18,5
1971	1.283	191	14,9
1972	1.062	151	14,2
1973	1.237	186	15,0
1974	1.129	166	14,7

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική τῆς Φυσικῆς Κινησεως τοῦ Πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, 1956-1974.

2) Οικονομικὲς Ἐφοριεὶς Νομῶν Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, Κερκύρας, Λευκάδος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά ἐπὶ γάμων
Ἠπείρου (Ν. Ἄρτης, Ν. Θεσπρωτίας, Ν. Ἰωαννίνων, Ν. Πρε-
βέζης)

Ἔτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά % προικοσυμφώνων γάμου
1956	2.304	250	10,9
1957	2.515	230	9,1
1958	2.745	259	9,4
1959	2.984	307	10,3
1960	2.350	272	11,6
1961	2.784	277	9,9
1962	2.727	307	11,3
1963	2.804	364	13,0
1964	3.057	338	11,1
1965	3.293	284	8,6
1966	2.756	410	14,9
1967	2.756	359	13,0
1968	2.477	409	16,5
1969	2.580	441	17,1
1970	2.477	402	16,2
1971	2.466	357	14,5
1972	2.258	500	22,1
1973	2.600	550	21,2
1974	2.233	537	24,0

Σημ.: Μέχρι καὶ τὸ 1961 δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ τὸν ἀριθμὸ προικο-
συμφώνων στὸ Ν. Ἄρτης.

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική τῆς Φυσικῆς Κινησεως τοῦ Πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, 1956-1974.

2) Οικονομικὲς Ἐφοριεὶς τῶν νομῶν Ἄρτης, Θεσπρωτίας, Ἰωαννίνων, Πρεβέζης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά ἐπὶ γάμων
Θεσσαλία (Ν. Καρδίτσας, Ν. Λαρίσης, Ν. Μαγνησίας, Ν. Τρι-
κάλων)

Ἔτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά προικοσυμφώνων ἐπὶ γάμων
1956	4.731	1.304	27,6
1957	5.432	1.261	23,2
1958	5.738	1.646	28,7
1959	6.325	1.964	31,1
1960	5.215	1.694	32,5
1961	5.840	1.724	29,5
1962	5.625	1.747	31,1
1963	5.869	1.781	30,3
1964	6.233	1.970	31,6
1965	6.474	2.083	32,2
1966	5.937	2.026	34,1
1967	6.525	2.350	36,0
1968	5.365	2.570	47,9
1969	5.585	2.397	42,9
1970	5.124	2.186	42,7
1971	5.269	2.217	42,1
1972	4.474	1.802	40,3
1973*	5.255	1.277	24,3
1974*	4.933	1.367	27,7

* Σημ.: Γιά τὰ ἔτη 1973, 1974 δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ τὸν ἀριθμὸ προι-
κοσυμφώνων στὸ Ν. Μαγνησίας, γι' αὐτὸ καὶ τὰ ποσοστὰ παρου-
σιάζουν αὐτὴ τὴν κάμψη σχετικὰ μὲ τὰ προηγούμενα χρόνια.

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική τῆς Φυσικῆς Κινησεως τοῦ Πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, 1956-1974.

2) Οικονομικὲς Ἐφοριεὶς τῶν Νομῶν Καρδίτσας, Λαρίσης, Μαγνη-
σίας, Τρικάλων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά επί γάμων
Μακεδονία (Ν. Γρεβενών, Ν. Δράμας, Ν. Ήμαθίας, Ν. Θεσσαλονίκης, Ν. Καβάλας, Ν. Καστοριάς, Ν. Κιλκίς, Ν. Κοζάνης, Ν. Πέλλης, Ν. Πιερίας, Ν. Σερρών, Ν. Φλωρίνης, Ν. Χαλκιδικής)

Έτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά προικοσυμφώνων επί γάμων
1956	13.788	566	4,1
1957	16.781	630	3,8
1958	16.852	730	4,3
1959	17.778	1.004	5,6
1960	13.858	872	6,3
1961	16.462	985	6,0
1962	16.755	979	5,8
1963	18.762	1.189	6,3
1964	18.677	1.197	6,4
1965	18.818	1.236	6,6
1966	16.048	1.451	9,0
1967	16.894	1.629	9,6
1968	14.099	1.411	10,0
1969	15.130	1.478	9,8
1970	13.916	1.485	10,7
1971	15.080	1.580	10,5
1972	12.315	1.590	12,9
1973	14.910	1.705	11,4
1974	13.499	1.734	12,8

Σημ.: ¹ Από τό Νομό Γρεβενών δέν ύπήρχαν στοιχεία προικοσυμφώνων γιά τά έτη 1956 μέχρι καί 1961 καί γιά τό 1965.

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική της Φυσικής Κινήσεως του Πληθυσμού της Ελλάδος, 1956-1974.

2) Οικονομικές Έφορίες Νομών Γρεβενών, Δράμας, Ήμαθίας, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Καστοριάς, Κιλκίς, Κοζάνης, Πέλλης, Πιερίας, Σερρών, Φλωρίνης, Χαλκιδικής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά επί γάμων
Θράκη (Ν. Έβρου, Ν. Ξάνθης, Ν. Ροδόπης)

Έτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά % προικοσυμφώνων επί γάμων
1956	3.212	52	1,6
1957	3.521	59	1,7
1958	3.675	56	1,5
1959	3.584	71	2,0
1960	3.009	93	3,1
1961	3.115	95	3,0
1962	2.991	101	3,4
1963	3.033	123	4,1
1964	3.138	129	4,1
1965	3.450	94	2,7
1966	3.022	75	2,5
1967	2.832	111	3,9
1968	2.803	112	4,0
1969	2.752	131	4,8
1970	2.540	116	4,6
1971	2.593	141	5,4
1972	2.416	130	5,4
1973	2.685	142	5,3
1974	2.465	153	6,2

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική της Φυσικής Κινήσεως του Πληθυσμού της Ελλάδος, 1956-1974.

2) Οικονομικές Έφορίες τών Νομών Έβρου, Ξάνθης καί Ροδόπης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά επί γάμων
Νήσοι Αιγαίου (Ν. Δωδεκανήσου, Ν. Κυκλάδων, Ν. Λέσβου, Ν. Σάμου, Ν. Χίου)

Έτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά % προικοσυμφώνων επί γάμων
1956	3.624	1.487	41,0
1957	1.539	1.539	38,5
1958	3.958	1.673	41,4
1959	3.859	1.744	45,2
1960	3.041	1.392	45,8
1961	3.363	1.532	45,6
1962	3.467	1.604	46,3
1963	3.666	1.765	48,1
1964	3.189	1.291	40,5
1965	3.507	1.205	34,4
1966	3.220	1.353	42,1
1967	3.668	1.420	38,7
1968	3.034	1.500	49,4
1969	3.203	1.571	49,0
1970	2.942	1.450	49,3
1971	3.164	1.709	54,0
1972	2.477	1.608	64,9
1973	2.980	1.281	43,0
1974	2.505	1.375	54,9

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική της Φυσικής Κινήσεως του Πληθυσμού της Ελλάδος, 1956 - 1974.

2) Οικονομικές Έφορίες Νομών Δωδεκανήσου, Κυκλάδων, Λέσβου, Σάμου, Χίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά επί γάμων
Κρήτη (Ν. Ήρακλείου, Ν. Λασιθίου, Ν. Ρεθύμνης, Ν. Χανίων)

Έτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά % προικοσυμφώνων επί γάμων
1956	2.632	232	8,8
1957	3.732	290	7,8
1958	3.825	241	6,3
1959	3.946	366	9,3
1960	2.734	321	11,7
1961	3.464	371	10,7
1962	3.624	437	12,1
1963	3.831	429	11,2
1964	3.300	396	12,0
1965	3.812	400	10,5
1966	3.556	435	12,2
1967	4.197	405	9,6
1968	2.838	352	12,4
1969	3.693	330	8,9
1970	3.271	424	13,0
1971	3.614	399	11,0
1972	2.503	367	14,7
1973	3.500	327	9,3
1974	2.973	353	11,9

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική της Φυσικής Κινήσεως του Πληθυσμού της Ελλάδος, 1956-1974.

2) Οικονομικές Έφορίες Νομών Ήρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνης, Χανίων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Προικοσύμφωνα - Ποσοστά επί γάμων
Σύνολο Έλλάδος

Έτος	Γάμοι ¹	Προικοσύμφωνα ²	Ποσοστά % προικοσυμφώνων επί γάμων
1956	55.233	9.266	16,8
1957	68.818	9.917	14,4
1958	69.178	11.133	16,1
1959	74.213	13.840	18,6
1960	58.165	12.163	20,9
1961	70.914	12.695	17,9
1962	70.675	13.024	18,4
1963	78.038	14.174	18,2
1964	76.042	13.697	18,0
1965	80.728	14.885	18,4
1966	71.666	15.777	22,0
1967	81.706	19.808	24,2
1968	65.371	15.063	23,0
1969	72.544	18.784	25,9
1970	67.439	16.889	25,0
1971	73.350	16.934	23,1
1972	60.144	16.124	26,8
1973	73.762	16.902	22,9
1974	68.059	16.847	24,8

Πηγή: 1) ΕΣΥΕ, Στατιστική Έπετηρίς της Ελλάδος, 1976, Αθήνα 1976, σελ. 37.

2) Πίνακες 1 - 10.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Μέσα ποσοστά (%) προικοσυμφώνων επί γάμων
κατά γεωγραφικό διαμέρισμα, 1956 - 1974

Γεωγραφικά διαμερίσματα	Ποσοστό προικοσυμφώνων
1. Περιφέρεια Πρωτεύουσας	25,7
2. Λοιπή Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	20,5
3. Πελοπόννησος	30,9
4. Ίονιοι Νήσοι	10,2
5. Ήπειρος	15,0
6. Θεσσαλία	33,4
7. Μακεδονία	7,8
8. Θράκη	3,4
9. Νήσοι Αιγαίου	45,3
10. Κρήτη	10,6
Σύνολο χώρας	20,8

Πηγή: Πίνακες 1 - 11.

ε) Στις περιοχές, τέλος, όπου ο πληθυσμός δεν ήταν άμιγής ελληνικός (Δ. Θράκη, Κρήτη, Μακεδονία) και όπου με την ανταλλαγή πληθυσμών του 1923 εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες, παρατηρείται χαμηλότερο ποσοστό προικοσυμφώνων, κι αυτό ίσως οφείλεται στην επίδραση των έθιμων των νεοεισερχομένων, αν και τό θέμα σ' αυτό τό σημείο χρειάζεται περαιτέρω έρευνα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Μέσα ποσοστά προικοσυμφώνων επί γάμων,
1956-1974

Νομοί	Ποσοστά (%)
Λέσβου	54,7
Σάμου	47,4
Τρικάλων	46,1
Καρδίτης	44,3
Άργολίδος	42,3
Μαγνησίας	41,3
Μεσσηνίας	36,0
Άχαΐας	34,7
Άττικής (υπόλοιπο)	30,7
Βοιωτίας	30,1
Χίου	29,9
Ήλείας	28,8
Αρκαδίας	26,8
Δωδεκανήσου	26,5
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	25,7
Φωκίδος	25,3
Κυκλάδων	25,3
Ζακύνθου	25,0
Εύβοιας	23,3
Λακωνίας	23,1
Ίωαννίνων	21,5
Κορινθίας	20,4
Λαρίσης	19,3
Αιτωλίας και Άκαρνανίας	17,1
Ρεθύμνης	16,2
Άρτης	15,5
Θεσσαλονίκης	13,4
Χανίων	11,5
Ημαθίας	10,0
Λευκάδος	9,8
Καβάλας	9,3
Ήρακλείου	8,7
Καστοριάς	7,7
Κερκύρας	7,6
Φθιώτιδος	7,6
Χαλκιδικής	7,5
Δράμας	6,5
Λασιθίου	6,4
Γρεβενών	6,2
Κεφαλληνίας	5,0
Ευρυτανίας	4,6
Θεσπρωτίας	4,5
Πρεβέζης	4,3
Κοζάνης	4,3
Ξάνθης	4,0
Σερρών	3,9
Έβρου	3,8
Ροδόπης	2,8
Πέλλης	2,6
Περίας	2,5
Κιλίκis	1,6
Φλωρίνης	1,4

2. Κατά νομούς

Αν εξεταστεί αναλυτικότερα ή κατανομή της προίκας κατά νομούς, θά φανεί μέσα σέ κάθε γεωγραφικό διαμέρισμα σέ ποιούς νομούς παρουσιάζονται έντονότερες τάσεις γιά σύναψη προικοσυμφώνων, είναι δέ δυνατόν νά άναζητηθούν στή συνέχεια οί πιθανές αίτίες γιά τίς διαφορές αυτές.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Ποσοστά (%) προικοσυμφώνων επί γάμων
κατά γεωγραφικά διαμερίσματα και σύνολο χώρας, 1956-74

Πηγή: Πίνακες 1 - 11.

ΕΣΥΕ, Στατιστική Έπετηρίς της Ελλάδος, 1976.

Από τό Χάρτη της προίκας, όπου παρουσιάζονται όλοι οι νομοί της χώρας σκιαγραφημένοι με βάση τις κλίμακες ποσοστών προικοσυμφώνων, και από τόν Πίνακα 13, μπορεί νά προκύψουν μερικές γενικές παρατηρήσεις:

α) *Τά νησιά της Ελλάδος*, όπως φάνηκε και στά προηγούμενα είναι δυνατό νά χωριστούν σε δύο κατηγορίες: *Στά νησιά του Αιγαίου*, όπου τόσο στά Δωδεκάνησα όσο και στις Κυκλάδες τά ποσοστά προικοσυμφώνων είναι υψηλά, και *στά Ίόνια Νησιά* και *τήν Κρήτη*, όπου τά ποσοστά είναι χαμηλά. Ειδικά στις Κυκλάδες εντύπωση προκαλεί ότι ισχύει ή κοινοκτημοσύνη.

β) *Η Πελοπόννησος* διακρίνεται γενικά γιά υψηλά ποσοστά. Όλοι οι νομοί της ανήκουν στη 2η και 3η κατηγορία ποσοστών (50-20%), ιδιαίτερα δέ οι νομοί Άχαΐας, Άργολίδος και Μεσσηνίας παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά.

γ) Στους νομούς της Στερεάς Ελλάδος δέν υπάρχει όμοιογένεια, όπως στην Πελοπόννησο. Συναντώνται πέντε κλίμακες ποσοστών, και, ενώ τά υψηλότερα ποσοστά εμφανίζονται στους νομούς Άττικής και Βοιωτίας, τά χαμηλότερα παρατηρούνται στον όρεινό νομό της Εύρυτανίας.

δ) *Στή Θεσσαλία*, όπως ήδη αναφέρθηκε, τά ποσοστά είναι γενικά υψηλά και μόνο ό νομός Λαρίσης εμφανίζει σχετικά χαμηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με τους υπόλοιπους 3 νομούς που ανήκουν όλοι στη 2η κατά σειρά μεγέθους κλίμακα (50-30%).

ε) *Στήν Ήπειρο* τά ποσοστά είναι χαμηλά με σχετική πρός τά άνω εξαίρεση τό νομό Ίωαννίνων. Οι νομοί Θεσπρωτίας και Πρεβέζης ανήκουν στη χαμηλότερη κλίμακα ποσοστών, ό δέ νομός Άρτης βρίσκεται ενδιάμεσα. Στήν περιοχή της Ήπείρου, επειδή τό έδαφος είναι γενικά βραχώδες, δέν θά πρέπει νά δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην άξία της γης, και τό γεγονός αυτό εξηγεί ίσως ως ένα βαθμό τά χαμηλά ποσοστά προικοσυμφώνων.

στ) *Στή Μακεδονία* οι νομοί παρουσιάζουν μεγάλη όμοιομορφία στό θέμα της προίκας. Ανήκουν όλοι στις δύο τελευταίες κλίμακες ποσοστών (0-10%) με έλαφρή απόκλιση μόνο του νομού Θεσσαλονίκης (13%).

ζ) Τέλος, και οι τρεις νομοί της *Θράκης* ανήκουν στη χαμηλότερη κλίμακα (0-5%). Αυτό, έπειδή, όπως είναι γνωστό, ό πληθυσμός δέν είναι άμυγής ελληνικός (τό τουρκικό στοιχείο αυξάνει από χρόνο

σε χρόνο λόγω της υψηλής γεννητικότητας των Τούρκων), θά πρέπει νά έχει σχέση με τά ποσοστά προικοσυμφώνων που εμφανίζονται στους τρεις νομούς ως άμφισβητήσιμα.

Ακόμη, τόσο στη Θράκη όσο και στη Μακεδονία, ή αναλογία των γυναικών που εργάζονται παρουσιάζεται σχετικά έντονη—έντονότερη σε σύγκριση με τά υπόλοιπα διαμερίσματα της χώρας (Πίνακας 12 και Διάγραμμα II). Καί αυτό, όπως θά δούμε, θά πρέπει νά μειώνει τόν αριθμό των προικοσυμφώνων. Άξίζει νά αναφερθεί ότι στά Νησιά του Αιγαίου, όπου εμφανίζεται τό υψηλότερο ποσοστό προικοσυμφώνων άπ' όλη τήν Ελλάδα (45%), παρατηρείται και τό χαμηλότερο ποσοστό γυναικών που εργάζονται (Πίνακας 12, Διάγραμμα II).

γ. παράγοντες έπηρεασμού

Οι παρατηρήσεις που έγιναν ως εδώ οδηγούν στη διαπίστωση ότι είναι αναγκαία μία συστηματικότερη διερεύνηση των μεταβλητών που τυχόν επηρεάζουν τήν προίκα. Πρέπει νά διερευνηθεί έπίσης με ποιο τρόπο (άρνητικό ή θετικό) τήν επηρεάζουν καθώς και σε τί βαθμό. Η άνάλυση παλινδρόμησης κρίθηκε ή πιο κατάλληλη μέθοδος γιά νά γίνει ή διερεύνηση αυτή.

Οι μεταβλητές που κρίθηκε σκόπικο νά διερευνηθούν σε σχέση με τήν προίκα, ήταν: 1) ή αναλογία των εργαζομένων γυναικών, 2) ή γήρανση του πληθυσμού, 3) ή έξωτερική μετανάστευση των ανδρών, 4) τό μορφωτικό επίπεδο, 5) ή αναλογία άστικού πληθυσμού.

Η έπιλογή των μεταβλητών έγινε με βάση τήν περί προίκας βιβλιογραφία και τις υποθέσεις που αναφέρονται στά έπόμενα. Στην έπιλογή αυτή βέβαια αποτέλεσαν περιοριστικό παράγοντα τά διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ. Έάν ή έρευνα ήταν έπιτόπια, ήταν δυνατόν νά διερευνηθούν σ' ένα δείγμα του πληθυσμού πλήθος άλλοι παράγοντες, όπως ηλικία, εισόδημα, είδος επαγγέλματος, μέγεθος οικογενείας, κτλ. γιά τό γαμβρό, τή νύφη και τις οικογένειές τους.

Στήν άνάλυση χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από όλους τους νομούς της χώρας, και γιά μέν τήν προίκα χρησιμοποιήθηκαν τά μέσα ποσοστά προικοσυμφώνων ως προς τους γάμους γιά τήν περίοδο 1956-1974 (βλ. Πίνακα 13), γιά δέ τις υπόλοιπες μεταβλητές έγιναν υπολογισμοί με βάση τά στοιχεία των άπογραφών πληθυσμού της ΕΣΥΕ 1961 και 1971 (βλ. Πίνακα 15).

1. Προίκα και εργαζόμενη γυναίκα

Η άνάγκη γιά διερεύνηση πιθανής συσχέτισης μεταξύ της προίκας και της συμμετοχής των γυναικών στό εργατικό δυναμικό προκύπτει από τόν ίδιο

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ II. Προκοσμίφωνα - ἔργασζόμενες γυναῖκες, κατὰ γεωγραφικά διαμερίσματα, 1961, 1971

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΙΙΙ. Γραφική παράσταση των ποσοστών προικοσυμφώνων (1956-1974)
σέ συνάρτηση με τὰ ποσοστά εργαζομένων γυναικῶν (1961, 1971) κατὰ νομό

Πηγή: Πίνακας 13.
ΕΣΥΕ, Άπογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών, 1961-1971

τόν όρισμό γιά τήν προίκα, όπως αυτός διατυπώνεται στό άρθρο 1406 του Άστικού Κώδικα: «προίξ είναι ή υπό της γυναικός ή άλλου χάριν αυτής παρεχομένη περιουσία πρός άνακούφισιν των βαρών του γάμου». Ό σκοπός λοιπόν της προίκας είναι νά άνακουφίσει άπό τά βάρη του γάμου, είναι ή προσφορά της γυναικάς στά βάρη αυτά, έφ' όσον αυτή δέν εργάζεται. Μέ τή σταδιακή όμως συμμετοχή των γυναικων στο εργατικό δυναμικό και τήν προσωπική οικονομική συνεισφορά τους στά βάρη του γάμου, ό λόγος αυτός άρχισε νά εκλείπει. Μέ τή χει-

ραφέτησή της ή γυναίκα έπαψε πιά νά θεωρείται παθητικό στοιχείο: Αυτή θά ήταν και ή βασική αίτία πού προκάλεσε τή βαθμιαία κατάργηση του θεσμού της προίκας στις χώρες της Δυτικής Εύρώπης.

Στή χώρα μας, ή άναλογία των γυναικων πού εργάζονται (άπογραφές 1961 και 1971) φαίνεται νά μειώνεται αντί νά αυξάνει (Διάγραμμα ΙΙ). Ό μείωση αυτή του εργατικού δυναμικού πρέπει μάλλον νά όφείλεται στή διαφορά όρισμού της ΕΣΥΕ περί ένεργου πληθυσμού στις άπογραφές πληθυσμού

1961 και 1971.² Έν τούτοις, και άλλες κοινωνικές αλλαγές που συντελέστηκαν μεταξύ 1961-71 (άστικοποίηση, γήρανση του πληθυσμού, εξωτερική μετανάστευση κτλ.), πρέπει επίσης να εϋθύνονται για τη μείωση αυτή.

Παράλληλα με την αμφισβητούμενη εξέλιξη του οικονομικού ενεργού πληθυσμού των γυναικών για τα έτη 1961 και 1971, τα ποσοστά προικοσυμφώνων για τα έτη μέχρι 1961 και 1971, τα ποσοστά διαμερίσματα της χώρας κατά την περίοδο 1956-74, οδήγησαν στη σκέψη ότι θα ήταν σκόπιμο να διερευνηθούν οι μεταβολές των επί μέρους περιοχών—και στην περίπτωση αυτή των νομών—διαφοροποιήσεις ως προς την προίκια, με βάση τις αντίστοιχες διαφοροποιήσεις ως προς την αναλογία των οικονομικά ενεργού πληθυσμού των γυναικών σε κάθε νομό.

Με την εφαρμογή της ανάλυσης παλινδρόμησης βρέθηκε, όπως αναμενόταν, αρνητική συσχέτιση, με συντελεστή συσχέτισης $\rho = -0,35$ (έπίπεδο εμπιστοσύνης $\alpha < 0,05$). Δηλαδή, επιβεβαιώθηκε η σκέψη πως όσο αυξάνεται η συμμετοχή των γυναικών στην παραγωγή τόσο ο θεσμός της προίκιας άτονει.³ Μά κανένα τρόπο δεν μπορεί, βέβαια, να θεωρηθεί ότι η εργασία των γυναικών είναι ο μόνος παράγοντας που επηρεάζει το θεσμό της προίκιας, όπως οπωσδήποτε όμως, επιδρά σ' ένα βαθμό.

2. Προίκια και γήρανση του πληθυσμού

Η γήρανση του πληθυσμού μιάς χώρας θεωρείται, γενικά, ανασταλτικός παράγοντας στην εισαγωγή και επικράτηση διαφόρων νεωτερικωδών αντιλήψεων. Στη χώρα μας έχει συζητηθεί ευρύτατα η πληθυσμιακή γήρανση, που επέρχεται σταδιακά σαν συνέπεια δημογραφικών παραγόντων, όπως της χαμηλής γεννητικότητας και της ύψηλης εξωτερικής μετανάστευσης (τό 1951 το ποσοστό άτόμων ηλικίας 65 ετών και άνω ήταν 6,8%, τό 1961 αυξήθηκε σε 8,2% και τό 1971 σε 11,1%).⁴

Η σκέψη ότι εκεί όπου η γήρανση του πληθυσμού είναι μεγαλύτερη διατηρούνται πιθανόν έντονοτερα οι παραδόσεις και τά ήθη και έθιμα, μάς ό-

δήγησε στην ανάγκη να διερευνήσουμε τη συσχέτιση που υπάρχει τυχόν μεταξύ του παράγοντα αυτού και του θεσμού της προίκιας.

Η εφαρμογή της ανάλυσης παλινδρόμησης έδωσε θετική συσχέτιση $\rho = 0,31$ (έπίπεδο εμπιστοσύνης $\alpha < 0,05$), δηλαδή φάνηκε ότι οι μεταβολές των νομών διαφοροποιήσεις στο θέμα της προίκιας οφείλονται σ' ένα βαθμό στις αντίστοιχες διαφοροποιήσεις στην αναλογία γεροντικού πληθυσμού. Συγκεκριμένα, όσο μεγαλύτερο ποσοστό γεροντικού πληθυσμού υπάρχει σ' ένα νομό, τόσο μεγαλύτερη είναι και η πιθανότητα ο θεσμός της προίκιας σ' αυτόν να είναι ισχυρότερος.

3. Προίκια και εξωτερική μετανάστευση

Η μόνιμη πρόσ το εξωτερικό μετανάστευση ενός τμήματος του πληθυσμού μιάς χώρας—συνήθως του ενεργού πληθυσμού (ήλικίας 15-45 ετών)—δημιουργεί πλήθος κοινωνικο-οικονομικών επιδράσεων, που γίνονται φανερές τόσο στον τόπο καταγωγής των μεταναστών όσο και στον τόπο εισδοχής τους.

Ειδικά, για την περίπτωση διερεύνησης πιθανής συσχέτισης μεταξύ μετανάστευσης και προίκιας, κρίθηκε σκόπιμο να εξεταστεί η μετανάστευση των ανδρών, αφού από εκείνους προέρχεται—όπως είναι τουλάχιστον σήμερα φανερό—η απαίτηση για προίκια, ώστε να φανούν οι τυχόν θετικές ή αρνητικές της επιδράσεις πάνω στο θεσμό.

Η ανάλυση παλινδρόμησης έδωσε αρνητική συσχέτιση με $\rho = -0,46$ (έπίπεδο εμπιστοσύνης $\alpha < 0,05$).⁵ Αυτό υποδηλώνει ότι, όσο η εξωτερική μετανάστευση των ανδρών είναι έντονοτερη σ' ένα νομό, τόσο ασθενέστερη γίνεται και η απαίτηση για προίκια στο νομό αυτό.⁶ Μία πιθανή έρμηνεία μπορεί να είναι ότι όσοι από τους μετανάστες επιστρέφουν για να παντρευτούν, είναι πιά οικονομικά αυτόνομοι και έχουν έν τω μεταξύ επηρεαστεί από τά ήθη και τά έθιμα των χωρών που τους έχουν δεχτεί (ο κύριος μεταναστευτικός όγκος της χώρας κατευθύνεται στις ΗΠΑ, Δ. Γερμανία, και άλλες χώρες της Δ. Ευρώπης, όπου δεν υφίσταται ο θεσμός της προίκιας ή εφαρμόζεται σπανιότατα).⁷ Α-

2. Τό 1961 στους οικονομικά ενεργούς συμπεριλήφθηκαν και όσοι είχαν εργαστεί από 10 ώρες και πάνω κατά την τελευταία έβδομηδα πριν από την άπογραφή, ενώ τό 1971 όσοι κάλυψαν τουλάχιστον τό 1/3 από τό κανονικό ώραιο. (Γιά τόν πλήρη όρισμό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού τό 1961 και 1971, βλέπε ΕΣΥΕ, 'Αποτελέσματα Άπογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών, 1961, Τόμος III, σελ. VI, και ΕΣΥΕ, 'Αποτελέσματα Άπογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών, 1971, Τόμος III, σελ. XIV.)

3. $\rho^2 = 12,25$, δηλαδή 12% από τό συνολική διακύμανση των ποσοστών προικοσυμφώνων στους διάφορους νομούς, έρμηνεύεται από τό συγκεκριμένη γραμμική σχέση μεταξύ προίκιας και εργαζομένων γυναικών (Διάγραμμα III).

4. Χ. Συμεωνίδου-Άλατοπούλου, 'Διαχωρική κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδος', 'Επιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών, ΕΚΚΕ, σελ. 103.

5. $\rho^2 = 0,10\%$, δηλαδή 10% από τό συνολική διακύμανση των ποσοστών προικοσυμφώνων στους διάφορους νομούς, έρμηνεύεται από τό συγκεκριμένη γραμμική σχέση μεταξύ προίκιας και γεροντικού πληθυσμού (Διάγραμμα IV).

6. $\rho^2 = 0,21$, δηλαδή 21% από τό συνολική διακύμανση των ποσοστών προικοσυμφώνων στους διάφορους νομούς, έρμηνεύεται από τό συγκεκριμένη γραμμική σχέση μεταξύ προίκιας και εξωτερικής μετανάστευσης των ανδρών (Διάγραμμα V).

7. Θά μπορούσε ίσως κανείς να περιμένει τό αντίθετο, μέ τό σκέψη πως μέ τήν έντονη εξωτερική μετανάστευση δημιουργείται έντονοτερή ζήτηση ανδρών, και συνεπώς η απαίτηση για προίκια όσον άπομένουν μπορεί να αυξάνεται. Έν τούτοις, τά διαθέσιμα στοιχεία δύνεισαν τό συλλογισμό αυτό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ IV. Γραφική παράσταση των ποσοστών προικοσυμφώνων σε συνάρτηση με τα ποσοστά γεροντικού πληθυσμού (1961, 1971), κατά νομό

Πηγή: Πίνακας 13.
ΕΣΥΕ, 'Απογραφή Πληθυσμού - Κατακτών, 1961, 1971

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ V. Γραφική παράσταση τῶν ποσοστῶν προικοσυμφῶνων (1956-1974) σέ συνάρτηση μέ τά ποσοστά ἐξωτερικῆς μετανάστευσης ἀνδρῶν (1961, 1971), κατὰ νομό

Πηγή: Πίνακας 13.
ΕΣΥΕ, Ἀπογραφή Πληθυσμοῦ-Κατοικῶν, 1961, 1971.

κόμη μπορεί νά διαδίδουν σ' ἓνα βαθμό τίς ἀντιλήψεις αὐτές καί στὸν ὑπόλοιπο πληθυσμὸ τοῦ νομοῦ.

Ἡ ἀντίστροφη αὐτὴ σχέση μετὰξὺ ἐξωτερικῆς μετανάστευσης καί προίκας μπορεί νά ὀδηγήσει στὴν ἐξῆς σκέψη: συνήθως οἱ περιοχές ἀπὸ τίς ὁποῖες γίνεται ἡ μετανάστευση εἶναι οἱ πτωχότερες μιᾶς χώρας. Συνεπῶς, μπορεί νά εἰπωθεῖ—ἐπειδὴ ὅσο ἐντονότερο ρεῦμα μετανάστευσης ἔχει μιὰ περιοχή τόσο μικρότερη τάση γιὰ προίκα παρουσιάζει—ὅτι οἱ πλουσιότερες περιοχές εἶναι ἐκεῖνες στὶς ὁποῖες καί τὸ ἔθιμο παρουσιάζει ἰδιαίτερη ἐνταση.

4. Προίκα καί μόρφωση τοῦ πληθυσμοῦ

Μέ τὴ σκέψη πὼς ὅσο ἀνέρχεται τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο ἐνὸς πληθυσμοῦ μεταβάλλονται σταδιακὰ καί μερικές ἀπὸ τίς ἀντιλήψεις καί τά ἤθη καὶ ἔθιμά του, θεωρήθηκε σκόπιμο νά διερευνηθεῖ καὶ ἡ τυχὸν ὑπαρξὴ συσχέτισης μετὰξὺ προίκας καὶ ἐκπαίδευσης. Σάν δείκτης ἐκπαίδευσης προτιμήθηκε τὸ ποσοστὸ ἀποφοίτων γυμνασίου σέ κάθε νομό, ἐπειδὴ τὸ ποσοστὸ ἀποφοίτων ἀνωτάτων σχολῶν εἶναι πολὺ χαμηλό.

Μέ τὴν ἀνάλυση παλινδρόμησης βρέθηκε

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ VI. Γραφικὴ παράσταση τῶν ποσοστῶν προικοσυμφῶνων (1956-1974) σὲ συνάρτηση μὲ τὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων γυμνασίου (1951-1961), κατὰ νομό

Πηγή: Πίνακας 13.

ΕΣΥΕ, Ἀπογραφὴ Πληθυσμοῦ - Κατοικιῶν, 1961, 1971.

$\rho = 0,24$ (ἐπίπεδο ἐμπιστοσύνης $\alpha < 0,05$). Ἡ θετικὴ συσχέτιση ὑποδηλώνει πὼς στοὺς νομοὺς μὲ τὰ ὑψηλότερα ποσοστὰ ἀποφοίτων γυμνασιακῆς ἐκπαίδευσης συναντῶνται καὶ ὑψηλότερα ποσοστὰ προικοσυμφῶνων. Αὐτὸ συμβαίνει ἴσως γιατί οἱ ἄνδρες μὲ μεγαλύτερη μόρφωση αὐξάνουν τίς ἀπαιτήσεις τους γιὰ προίκα, ἀφοῦ θεωροῦν ὅτι ἔχουν περισσότερα προσόντα. Ἐν τούτοις, ἡ συσχέτιση, ἂν καὶ θετικὴ, εἶναι ἄρκετα ἀσθενὴς γιὰ νὰ ἐπιτρέψει γενικεύσεις καὶ συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὸν παράγοντα αὐτὸ (Διάγραμμα VI).

5. Προίκα καὶ ἀναλογία ἀστικοῦ πληθυσμοῦ

Διερευνήθηκε, τέλος, ἡ τυχόν ὑπαρξὴ συσχέτισης μεταξύ τῶν ποσοστῶν προικοσυμφῶνων καὶ τῆς ἀναλογίας τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ γιὰ ὅλους τοὺς νομοὺς τῆς χώρας, μὲ τὴ σκέψη πὼς ἡ ζωὴ στὶς πόλεις ἐπιδρᾷ γενικά σὲ πολλὰς ἀπὸ τίς συνήθειες καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων καὶ πὼς ἴσως στοὺς νομοὺς μὲ τὴν ὑψηλότερη ἀναλογία ἀστικοῦ πληθυσμοῦ νὰ παρουσιάζεται καὶ διαφορετικὴ ἀντιμετώπιση στοῦ θέματος τῆς προίκας.

Η ανάλυση παλινδρόμησης όμως έδειξε πώς οι δύο αυτοί παράγοντες είναι άσυσχέτιστοι: τό έθιμο της προίκας δέν φαίνεται νά έπηρεάζεται από τήν άστικότητα του πληθυσμού κάθε νομού.

Πρέπει νά τονιστεί έδώ ότι οι παράγοντες πού μόλις εξετάστηκαν δέν είναι πρωτογενείς. Έπηρεάζονται καί αυτοί μέ τή σειρά τους από άλλους παράγοντες, αλλά πιθανόν νά συσχετίζονται καί μεταξύ τους. Γιά νά φανεί ή επίδραση επί της προίκας όλων μαζί τών παραγόντων, εφαρμόστηκε ή ανάλυση πολυμεταβλητής παλινδρόμησης.

Η ανάλυση αυτή έδωσε $R^2 = 0,54$, έδειξε δηλαδή έντονη συσχέτιση μεταξύ προίκας από τή μιά μεριά καί όλων μαζί τών παραγόντων από τήν άλλη. Τό $R^2 = 0,30$ υποδηλώνει ότι 30% από τή συνολική διακύμανση στά ποσοστά προικοσυμφώνων κατά νομούς έρμηνεύεται από τή συνολική επίδραση τών πύ πάντων παραγόντων. Ειδικότερα, φάνηκε πώς τήν έντονότερη επίδραση άσκει ό παράγοντας έξωτερική μετανάστευση τών άνδρών (όσο αύξάνει ή έξωτερική μετανάστευση, μειώνεται ό αριθμός προικοσυμφώνων), τήν δέ άμέσως μικρότερη ή συμμετοχή τών γυναικών στό εργατικό δυναμικό (μέ τήν αναλογική αύξηση στό ποσοστό εργαζομένων γυναικών μειώνονται τά ποσοστά προικοσυμφώνων).

Σχετικά μέ τό υπόλοιπο 70% της διακύμανσης τών ποσοστών προικοσυμφώνων κατά νομό πού παραμένει άνερμηνέυτο, θά έπρεπε νά άναζητηθούν καί νά δοκιμαστούν σέ μιά έπιτόπια έρευνα άλλοι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες πού ίσως θά άνέβαζαν τό ποσοστό έρμηνείας (θά πρέπει ίσως πάλι νά τονιστεί ότι παράγοντες τόσο σημαντικοί, όπωσ τό εισόδημα, δέν εξετάστηκαν έδώ λόγω έλλείψεως στοιχείων).

δ. μερικές κοινωνικο-οικονομικές έπιπτώσεις

1. Μερικοί από τούς παράγοντες έπηρεασμού της προίκας πού διερευνήθηκαν, όπως ή εργασία της γυναικας καί ή έξωτερική μετανάστευση, λειτουργούν καί κατά τήν αντίστροφη φορά.

Έτσι, ένώ, όπως ειπώθηκε, ή συμμετοχή τών γυναικών στό εργατικό δυναμικό δρά σάν άνασταλτικός παράγοντας της προίκας, θά πρέπει νά τονιστεί τό φαινόμενο ότι νεαρές γυναικες εργάζονται μέ βασικό σκοπό νά δημιουργήσουν ή νά αύξήσουν οι ίδιες τήν προίκα τους.

2. Σχετικά μέ τήν έξωτερική μετανάστευση, ένώ διερευνήθηκε ή περίπτωση της έξασθένησης του θεσμού από τήν επίδραση της έξωτερικής μεταναστεύσεως τών άνδρών, παρατηρείται, ώστόσο, τό φαινόμενο ότι πολλοί από τούς άνδρες μετανάστες έχουν σάν βασικό στόχο νά συγκεντρώσουν χρήματα γιά τήν προίκα τών άδελφών ή τών θυγατέρων τους, ένώ πολλές από τίς γυναίκες πού μεταναστεύ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 14. Ποσοστό (%) γάμων σέ ήλικία κάτω τών 20 έτών στις χώρες της Εύρώπης

Χώρες	Ποσοστά (%)
Άλβανία	4,7
Αυστρία	4,1
Βέλγιο	5,7
Βουλγαρία	8,4
Γαλλία	3,7
Γερμανία (Ανατολική)	4,4
Γερμανία (Δυτική)	2,3
Γιουγκοσλαβία	6,7
Δανία	4,4
Έλβετία	1,2
Έλλάδα	2,7
Ηνωμένο Βασίλειο	8,7
Ιρλανδία (Δυτική)	3,0
Ισλανδία	8,2
Ισπανία	1,7
Ιταλία	2,6
Λουξεμβούργο	2,6
Μάλτα	4,6
Νορβηγία	5,5
Όλλανδία	3,8
Ουγγαρία	5,8
Πολωνία	2,8
Πορτογαλία	6,1
Ρουμανία	14,7
Σουηδία	2,3
Τσεχοσλοβακία	5,9
Φινλανδία	9,1

Πηγή: UN Demographic Yearbook, 1968.

ουν εργάζονται γιά νά δημιουργήσουν οι ίδιες τήν προίκα τους ή επιδιώκουν νά παντρευτούν στό έξωτερικό.

3. Οι έπιπτώσεις της προίκας συναντώνται καί σέ καθαρά δημογραφικές μεταβλητές είτε άμεσα είτε έμμεσα. Έτσι, π.χ., σχετικά μέ τήν ήλικία γάμου παρατηρείται ότι στήν Ελλάδα τό ποσοστό τών γάμων σέ ήλικία μικρότερη τών 20 έτών είναι από τά χαμηλότερα στήν Εύρώπη (Πίνακας 14). Η άπαίτηση γιά προίκα φαίνεται νά καθυστερεί σ' ένα βαθμό τήν ήλικία του γάμου. Βέβαια, θά μπορούσε νά υποστηριχθεί καί τό αντίστροφο, ότι δηλαδή ή παροχή προίκας εύνει τό γάμο σέ μικρότερη ήλικία έφ' όσον υπάρχει ή οικονομική ύποστήριξη του, αλλά στήν περίπτωση της Ελλάδας, δέν φαίνεται νά ισχύει αυτή ή σκέψη. Ακόμη, στίς χώρες της Δ. Εύρώπης πού, όπως αναφέρθηκε στήν εισαγωγή, ό θεσμός έχει εκλείψει, ή μέση ήλικία γάμου είναι αισθητά χαμηλότερη σέ σύγκριση μέ τήν Ελλάδα.

4. Ο γάμος, όμως, σέ νεαρότερη ήλικία εύνει τήν ύψηλότερη γεννητικότητα ενός πληθυσμού. Μπορεί λοιπόν νά ειπωθεί ότι ό θεσμός της προίκας εύνει τήν έμμεσα σέ ένα ποσοστό γιά τή χαμηλή γεννητικότητα στή χώρα μας, πού είναι από τίς χαμηλότερες στήν Εύρώπη. Η χαμηλή γεννητικότητα δημιουργεί μέ τή σειρά της άλλες συνέπειες, όπως χαμηλή έτήσια αύξηση καί γήρανση του πληθυσμού, κτλ.

5. Μιά άλλη περίπτωση που έχει τό έθιμο της προίκας, καί αυτή τή φορά στην οικονομική ζωή της χώρας, είναι ότι δημιουργεί ή επιτείνει τήν τάση του πληθυσμού γιά άποταμίευση χρημάτων. Πολλές φορές, μέ τή γέννηση ενός κοριτσιού στην οικογένεια αρχίζει ή άποταμίευση γιά τή δημιουργία της προίκας του. Οί έπενδύσεις που μπορεί νά γίνουν άκολouthos μέ τό ποσό της άποταμίευσης είναι είτε σέ γή είτε σέ αγορά σπιτιού, αλλά πάντως όχι στή βιομηχανία.⁸

6. Η προίκα στην Έλλάδα λειτουργεί καί σάν μέσο γιά Κοινωνική κινητικότητα πρós τά άνω, ιδιαίτερα της γυναίκας. Ό άνδρας βελτιώνει τήν οικονομική του θέση. Στην Εύρώπη, όταν ίσχυε ό θεσμός της προίκας, βοηθούσε μάλλον τήν «όμογαμία». Στην Έλλάδα όμως, ή μεγάλη ζήτηση άνδρών γιά γάμο (που προκαλείται κυρίως από τήν έντονη κοινωνική πίεση γιά γάμο που δέχεται ή γυναίκα, επειδή τότε μόνο θεωρείται κοινωνικά επιτυχημένη) εϋθύνεται έν μέρει γιά τήν άνισότητα αυτή. Ακόμη στην έλληνική κοινωνία, όπου οί επαγγελματικές ευκαιρίες που προσφέρονται στους νέους είναι μάλλον περιορισμένες, ή προίκα της συζύγου άποτελεί κάποια λύση γιά τήν επαγγελματική σταδιοδρομία του άνδρα. Έτσι, συχνά, ή προίκα που δίνεται από τήν οικογένεια της γυναίκας υπερβαίνει κατά πολύ τήν περιουσία του άνδρα.

Έξ άλλου, σέ πολλές άγροτικές περιοχές επιτυχία στό γάμο γιά μιά κοπέλλα θεωρείται ή προσέλευση γαμβρού μέ άστική προέλευση, που συγχρόνως άνυψώνει καί τό γόητρο όλης της οικογένειας. Οί πió εύπορες λοιπόν άγροτικές οικογένειες καταβάλλουν ύψηλές προίκες γιά νά επιτύχουν ένα γαμβρό από μεγάλη πόλη ή από τήν πρωτεύουσα.⁹

7. Μέ άφορμή τό μεγάλο ρόλο που παίζει ή οικογένεια στην «άποκατάσταση» της άνύπαντρης κόρης έξ αίτίας της άπαίτησης των γαμβρών γιά προίκα, δημιουργούνται συχνά διενέξεις ανάμεσα στην κοπέλλα καί τους γονείς ή τά άδελφια της. Πολλές γυναίκες είναι δυσάρεστημένες μέ τήν οικογένειά τους, επειδή νομίζουν πώς δέν τους δόθηκε άρκετή προίκα καί ό γάμος τους δέν ήταν «επιτυχημένος».¹⁰

Όλες οί πió πάνω παρατηρήσεις θά έπρεπε νά μελετηθούν καί έμπειρικά σέ μιά δειγματοληπτική περί προίκας επιτόπια έρευνα. Έξ άλλου, όπως ήδη είπώθηκε, καί οί παραινέσεις έπηρεασμού της προίκας που εξέταστηκαν διεξοδικότερα, ήσαν έ-

κείνοι που βρέθηκαν μέσα από τά διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία καί συνεπώς δέν είναι δυνατό σέ καμιά περίπτωση νά θεωρηθούν πώς καλύπτουν τό θέμα, όπωςσδήποτε όμως δείχνουν μερικές βασικές τάσεις καί άποτελούν έρεσιμα γιά περαιτέρω μελέτη του θέματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15. Μέσα ποσοστά (%) των έτών 1961, 1971 έργαζομένων γυναικών (10 έτών καί άνω), γεροντικού πληθυσμού (65 έτών καί άνω), έξωτερικής μετανάστευσης άνδρών, άποφοίτων γυμνασίου, άστικού πληθυσμού, κατά νομό *

Νομοί	Ποσοστά (%)			
	Έργαζο- μένων Γυναι- κών	Γεροντι- θυσμού (άνωστ- ης δρών)	Έξωτ. Μετα- φοίτων Γυμνα- σίου	Άστικού πληθ- υσμού
1. Περιφέρεια Πρωτεύουσας	20,24	8,49	0,46	15,05
2. Αιτωλίας & Άκαρνανίας	49,86	8,54	0,38	2,47
3. Άττικής (ύπόλοιπον)	15,58	8,85	0,18	4,53
4. Βοιωτίας	27,94	9,86	0,17	3,28
5. Εύβοίας	23,90	11,38	0,29	3,31
6. Εύρυτανίας	39,78	11,13	0,45	1,23
7. Φθιώτιδος	32,47	10,19	0,17	3,25
8. Φωκίδος	38,64	15,36	0,16	3,29
9. Άργολίδος	34,53	9,88	0,34	3,17
10. Άρκαδίας	40,27	12,73	0,50	3,55
11. Άχαιας	24,49	9,86	0,38	5,77
12. Ήλειας	21,35	15,58	0,42	2,87
13. Κορινθίας	26,23	11,51	0,40	4,97
14. Λακωνίας	41,58	13,70	0,76	2,99
15. Μεσσηνίας	34,40	12,24	0,57	3,61
16. Ζακύνθου	15,88	13,71	0,54	2,39
17. Κερκύρας	45,42	13,59	0,76	3,68
18. Κεφαλληνίας	15,15	14,96	0,72	3,91
19. Λευκάδος	40,10	14,47	0,50	2,27
20. Άρτης	29,70	8,12	0,66	2,06
21. Θεσπρωτίας	20,41	7,86	2,96	1,55
22. Ιωαννίνων	39,45	9,60	1,04	3,48
23. Πρεβέζης	30,79	7,78	1,45	1,91
24. Καρδίτης	42,78	8,35	0,49	2,13
25. Αιολίας	21,15	8,05	0,65	3,55
26. Μαγνησίας	16,50	10,85	0,35	5,00
27. Τρικάλων	37,97	7,82	1,32	2,58
28. Γρεβενών	15,62	11,65	1,49	1,95
29. Δράμας	45,13	10,94	2,29	2,87
30. Ήμαθίας	34,35	6,32	0,87	2,74
31. Θεσσαλονίκης	23,99	8,34	0,67	9,12
32. Καβάλας	41,10	10,74	1,24	4,01
33. Καστοριάς	36,13	10,03	1,59	2,88
34. Κιλκίς	37,79	8,81	1,16	2,34
35. Κοζάνης	38,09	8,69	1,02	3,04
36. Πέλλας	42,54	7,94	1,06	2,31
37. Πιερίας	39,59	8,50	1,65	2,31
38. Σερρών	51,92	7,99	1,41	2,30
39. Φλώρινης	40,49	9,92	2,50	2,73
40. Χαλκιδικής	20,04	9,95	0,53	1,84
41. Έβρου	42,43	10,43	1,39	2,81

(συνεχίζεται)

8. Jane Lambiri-Dimaki, «Dowry in Modern Greece: An Institution at the Crossroads between Persistence and Decline, Constantinian Saffios Rothschild, Towards a Sociology of Women, Toronto Xerox College Publishing, σελ. 77.

9. Ernestine Friedl, Vasilika, a Village in Modern Greece, Holt Rinehart and Wiston, N. York, 1962, σελ. 65-66

10. J.K. Cambell, Honour, Family and Patronage, Clarendon Press, Oxford 1964, σελ. 172.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15. Μέσα ποσοστά (%) των ετών 1961, 1971 εργαζομένων γυναικών (10 ετών και άνω), γεροντικού πληθυσμού (65 ετών και άνω), εξωτερικής μετανάστευσης ανδρών, άποροίτων γυμνασίου, αστικού πληθυσμού, κατά νομό *

Νομοί	Ποσοστά (%)				
	Εργαζο- μένων Γυναι- κών	Γεροντι- κού Πληθ. θυσμού	Εξοτ. νάστευ- σης Αν- δρών	Άπο- ροίτων Γυμνα- σίου	Αστικού Πληθ. σμού
42. Ξάνθης	46,60	7,69	1,39	2,18	31,73
43. Ροδόπης	45,41	8,44	1,43	2,15	29,56
44. Δωδεκανήσου	20,67	9,34	1,25	4,23	30,90
45. Κυκλάδων	13,35	13,38	0,18	3,10	17,45
46. Λέσβου	29,82	13,75	0,74	3,64	20,08
47. Σάμου	20,44	18,12	0,71	4,04	0,00
48. Χίου	16,61	14,38	0,66	5,31	50,59
49. Ήρακλείου	31,22	9,94	0,59	4,14	37,00
50. Λασιθίου	47,91	12,81	0,27	3,45	0,00
51. Ρεθύμνης	44,13	12,68	0,45	2,86	23,68
52. Χανίων	32,78	10,58	0,48	5,55	38,69

* Τά ποσοστά υπολογίστηκαν μέ βάση γιά μέν τίς εργαζόμενες γυναίκες τό σύνολο τού γυναικειού πληθυσμού τής χώρας, γιά δέ τίς υπόλοιπες με-
ταβλητές τό σύνολο τού ελληνικού πληθυσμού (άνδρών καί γυναικών).

Πηγή: 'Ο πίνακας καταρτίστηκε μέ βάση τά στοιχεία τών άπογραφών τής ΕΣΥΕ, 1961, 1971.

Συνοπτικά, προκύπτουν τά εξής: Κατά τήν πε-
ρίοδο 1956-74 ή εξέλιξη τού θεσμού τής προίκας γιά

τό σύνολο τής χώρας παρουσίασε σημαντικές άλ-
λαγές. Κυρίως, παρατηρήθηκαν έντονες διαφορές
ανάμεσα στά γεωγραφικά διαμερίσματα τής χώ-
ρας. Έτσι, στή Β. Ελλάδα, Ήπειρο, Ίόνια Νησιά
καί Κρήτη, τά ποσοστά προικοσυμφώνων γενικά ύ-
πέρξαν μάλλον χαμηλά, ένδó στά υπόλοιπα γεω-
γραφικά διαμερίσματα: Θεσσαλία, Στερεά Έλλά-
δα, Πελοπόννησο καί Νησιά τού Αιγαίου υπήρξαν
αίσθητά ύψηλότερα. Ή έρμηνεία πού μπορεί νά δο-
θεί γιά τίς διαφορές αυτές μπορεί νά έχει κάποιο έ-
ρεισμα σέ ειδικές ιστορικές συνθήκες καί σέ καθα-
ρά κοινωνιολογικούς παράγοντες.

Μέ τήν κατά νομούς ανάλυση καί εφαρμογή τής
ανάλυσης παλινδρόμησης καί πολυμεταβλητής πα-
λινδρόμησης, βρέθηκε ότι παράγοντες όπως ή συμ-
μετοχή τών γυναικών στό εργατικό δυναμικό, ή γή-
ρανση τού πληθυσμού, ή έξωτερική μετανάστευση,
τό μορφωτικό επίπεδο τών κατοίκων, επηρεάζουν
σ' ένα βαθμό τήν ένταση τού φαινομένου τής προϊ-
κας κατά περιοχή.

Οι έπιπτώσεις τού έθνους μπορεί νά έχουν οικο-
νομολογικό καί κοινωνιολογικό χαρακτήρα. Είναι
δυνατό νά επηρεάζεται ή τάση τών γυναικών νά έρ-
γάζονται, ή φύση τής έξωτερικής μετανάστευσης, ή
κοινωνική κινητικότητα όσων παντρεύονται, ή ά-
ποταμίευση χρημάτων, οι σχέσεις ανάμεσα στά μέ-
λη τής οικογένειας, κτλ.

Έτέλος, γιά πληρέστερη έρμηνεία τού φαινομένου
καί προβλέψεις σχετικά μέ τή μελλοντική εξέλιξη
τής προίκας στήν Ελλάδα, θά ήταν άπαραίτητη
μιά έκτεταμένη έπιτόπια έρευνα πάνω στό θέμα.

Παρατηρήσεις τού καθηγητού Άνδρέα Γαζή

Ής έπιτραπεί σ' ένα μή ειδικό νά προσθέσει όρι-
σμένες σκέψεις στό ενδιαφέρον αυτό άρθρο.

1. Ή συγκέντρωση τών σχετικών γιά τά καταρτι-
ζόμενα προικοσύμφωνα στοιχείων ζητήθηκε από τό
ΕΚΚΕ ένόψει τής μελετωμένης μεταρρυθμίσεως
τού οικογενειακού δικαίου. 'Ο θεσμός τής προίκας,
ώς έχει, είναι άντισυνταγματικός καί πρέπει νά κα-
ταργηθεί. Άντίκειται στήν ισότητα τών δύο φύλων
περιουσία πού προέρχεται από τή γυναίκα νά δίνε-
ται στόν άνδρα κατά τρόπον ώστε νά άποκτή αὐ-
τός είτε τήν κυριότητα είτε τή διοίκηση καί έπικαρ-
πία. Έξ άλλου, άντίκειται έπίσης στήν ισότητα ό

άνδρας νά φέρει μόνος κατά κανόνα τά βάρη τού
γάμου.

Καταργουμένης τής προίκας τίθεται τό έρώτημα
μήπως στή θέση τής έπρεπε νά θεθεί κάποιος άλλος
θεσμός, όπως οικογενειακής περιουσίας, πού θά
σχηματίζεται από συμβολές προερχόμενες καί από
τούς δύο συζύγους. Γιά νά δοθεί άπάντηση στό έρώ-
τημα αυτό, έπρεπε νά διαπιστωθεί, μεταξύ άλλων,
πόσο ζωντανός είναι ό θεσμός τής προίκας.

Τά συγκεντρωθέντα στοιχεία προκάλεσαν κά-
ποια έκπληξη. Άφού, όχι μόνο μεγάλο είναι τό πο-
σοστό τών καταρτιζομένων προικοσυμφώνων σέ

σχέση με τούς συναπτομένους γάμους, αλλά τό ποσοστό αυτό βρίσκεται σέ άνοδική γραμμή.

2. Συμπληρωματικά μέ τά άνωτέρω στοιχεία πρέπει νά άναφερθούν μερικά άκόμη, τά όποια όμως δέν είναι έλεγμένα.

Πρίν από τό 1919, όποτε εισήχθη ή φορολογία τών προικών, φαίνεται ότι στην παλαιά Ελλάδα καταρτίζοντο προίκες στό 40% τών συναπτομένων γάμων. Για προίκα έδίδοντο όχι μόνο άκίνητα, αλλά και κινητά, όπως χρήματα, χρεώγραφα κτλ. Τά σχετικά δέ προικοσύμφωνα άνέγραφαν άκόμη έπιπλα, ρουχισμό και κοσμήματα. Έτσι, εξασφαλιζέτο τόσο ή έπιστροφή της προίκας μετά τή λήξη του γάμου όσο και ή απόδειξη της παροχής του προικοδότη, ώστε νά ύπολογισθεί στην κληρονομία του.

Ύστερα από τή φορολογία άρχίζει νά μειούται ό αριθμός τών παρεχομένων προικών πού φαίνεται έφθασε στό 20% τών γάμων πρίν τό 1940. Σύνάμα, άντικείμενο τών προικών είναι άποκλειστικά άκίνητα, δηλαδή πράγματα, πού μόνο μέ συμβολαιογραφικό έγγραφο είναι δυνατό νά μεταβιβασθούν. Βέβαια, μέ τό γεγονός αυτό δέν έπαιαν οι παροχές κινητών από τούς γονείς στις θυγατέρες τους. Μόνο αυτές γίνονταν άτύπως, στό χέρι, και καμιά φορά του γαμπρού. Έπίσης, μερικές φορές άγοραζόταν άκίνητο στό όνομα της θυγατέρας. Έίλος, άρκετές φορές έδίδετο εισόδημα στό γαμπρό. Έτσι, έκτός από τή νομική έννοια της προίκας, δημιουργήθηκε και ή κοινωνική έννοια, για τήν όποία χρησιμοποιείται ό αυτός όρος.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε μεταπολεμικά μέ ποσοστό άρχικά 15% καταρτιζομένων προικών έπί τελομένων γάμων, πού κυμαίνεται στό 25% γύρω στό 1970 για όλη τή χώρα. Άλλά, βέβαια, είναι πολύ μεγαλύτερος ό αριθμός τών παροχών τών γονέων προς τίς θυγατέρες τους από τά συνολολογούμενα προικοσύμφωνα. Όπως, έπίσης, τά γενικά παρεχόμενα περιουσιακά άντικείμενα έχουν πολύ μεγαλύτερη άξία από τά ειδικά άναγραφόμενα στα προικοσύμφωνα.

3. Μιά πλήρης κοινωνιολογική έρευνα θά έπρεπε νά εξετάσει όχι μόνο τίς νομότυπες προίκες αλλά και τίς άτυπες έπιδόσεις. Καί αυτό όχι μόνο κατά αριθμό περιπτώσεων, αλλά και κατά άξία τών παρεχομένων. Τουτό όμως είναι εξαιρετικά δύσκολο νά γίνει, διότι οι άτυπες παροχές είναι κρυφές και οι ένδιαφερόμενοι έχουν συμφέρον νά μή τίς αποκαλύψουν. Άλλά και τών νομοτύπων προικών ή άξία δέν μπορεί νά εξακριβωθεί, έπειδι και έδώ οι ένδιαφερόμενοι άποκρύπτουν τήν άληθινή άξία τών παρεχομένων. Μερικές ένδείξεις μπορεί νά μάς παράσχει ή απόδοση του φόρου προικών κατά τά έτη στα όποια έπεκτάθηκε ή έρευνα.

Παρά ταύτα, ή γενόμενη έρευνα άπέδωσε ένδιαφέροντα στοιχεία. Τό πρώτο, ότι ό αριθμός τών συναπτομένων προικοσυμφώνων σέ όλη τή χώρα εί-

ναι μεγάλος, γεγονός πού δείχνει ότι ό θεσμός είναι ζωντανός. Δεύτερον, ότι εμφανίζεται αύξηση σέ όλες τίς περιοχές της χώρας, όχι μόνο σέ άπόλυτους άριθμούς, αλλά και σέ σχέση μέ τόν άριθμό τών γάμων. Τρίτον, ότι μεγάλη έμφανίζεται διακύμανση κατά περιοχές.

Θά προσπαθήσω νά δώσω μερικές εξηγήσεις τών φαινομένων αυτών μέ τήν πείρα του μη ειδικού.

α. Έκπληξη πραγματικά προκαλεί τό φαινόμενο του μεγάλου άριθμού τών έπισήμων προικών. Τουτό εξηγείται άφ' ενός από τή μακράντα έλληνική συνήθεια της προίκσεως τών θυγατέρων και άφ' έτέρου από τή θερμή στοργή τών Έλλήνων γονέων. Σ' αυτά προσιθεται και ή έννοική φορολογική μεταχείριση, πού άνέρχεται στό μισό τό φόρο ίδιως της κληρονομίας. Τά μέν κινητά εύκολα διαφεύγουν από τή φορολογία της κληρονομίας, τά άκίνητα όμως άδύνατον χωρίς τή μη συμφέρουσα ρευστοποίηση. Γι' αυτό πολλοί γονείς, όταν άρχίζουν νά άνησυχούν για τούς φόρους κληρονομίας πού θά πληρώσουν τά παιδιά τους, μεταξύ άλλων, καταφεύγουν στην καθυστερημένη προίκηση τών θυγατέρων τους. Μέ τόν τρόπο όμως αυτό ή προίκα άλλάζει τό σκοπό πού έταξε ό νομοθέτης και από μέσον ένσυχύσεως νέων ζευγαριών, μεταβάλλεται σέ τρόπο νομίμου φοροδιαφυγής.

β. Νομίζω ότι ή αύξηση του άριθμού τών έπισήμων προικών, τόσο σέ άπόλυτους άριθμούς όσο και σέ αναλογία μέ τούς τελομένους γάμους, εξηγείται πολύ άλλά από τή συνεχή αύξηση της ευημερίας κατά τά έτη 1956 και έπόμενα. Μερική κάμψη παρουσιάσθηκε τά τελευταία χρόνια της δικτατορίας εξ αίτίας τών άνωμάλων πολιτικών και οικονομικών συνθηκών. Φυσικό είναι οι γονείς, όταν έχουν τή δυνατότητα, νά δίνουν για προίκα και άκίνητα στις κόρες τους.

γ. Πιο ένδιαφέρον είναι τό φαινόμενο της μεγάλης διακυμάνσεως τών ποσοστών στις διάφορες περιοχές της χώρας. Σταθερά ύψηλά είναι τά ποσοστά τών προικών στην παλαιά Ελλάδα, δηλαδή στην Πελοπόννησο, Στερεά, Θεσσαλία και τά νησιά του Αιγαίου μέ εξαίρεση τά Ιόνια. Άντίθετα, χαμηλά στην Κρήτη, Μακεδονία, ιδιαίτερα στή Θράκη και στην Ήπειρο μέ τάση αύξήσεως σ' αυτήν τά τελευταία χρόνια. Μιά πρώτη έξήγηση είναι ότι στις φτωχές περιοχές δέν δίδονται προίκες, όπως στα Ιόνια και παλιότερα στην Ήπειρο. Κατά τά λοιπά, ζωηρή είναι ή συνήθεια της προίκσεως στις περιοχές, όπου ό πληθυσμός ήταν άνέκαθεν έλληνικός, όπως στην παλαιά Ελλάδα. Άντίθετα, στις περιοχές όπου πρίν από τήν άνταλλαγή τών πληθυσμών έμεναν μεγάλες μειονότητες και έγκαταστάθηκαν πρόσφυγες, τό ποσοστό τών προικών είναι χαμηλό. Όπως στην Κρήτη, τή Μακεδονία και τή Δυτική Θράκη, όπου και σήμερα ύπάρχει τουρκική μειονότητα. Πιθανή έξήγηση είναι ότι σέ δ-

σες περιοχές ζοῦσαν Ἕλληνες μέ ἄλλοεθνεῖς δέν ἦταν διαδεδομένη ἡ συνήθεια τῆς προικίσεως. Γιά νά ἐπαληθευθεῖ ἡ ἐξήγηση αὐτή, θά ἔπρεπε νά γίνει μιά ἔρευνα, κυρίως ἐάν ἐγίνοντο προῖκες μεταξύ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

4. Σχετικά μέ τά στοιχεῖα πού μᾶς ἔδωσε ἡ ἀνωτέρω ἔρευνα θά ἔπρεπε νά παρατηρηθοῦν καί τά ἀκόλουθα:

α. Εἶναι δυνατόν ὁ γάμος νά συναφθεῖ σέ διάφορο τόπο ἀπό τό προικοσύμφωνο. Οἱ μέν προῖκες καταρτίζονται συνήθως στήν τοποθεσία τοῦ ἀκινήτου καί ὁ γάμος στήν κατοικία τῆς νύφης, πού συχνά, ἀλλά ὄχι κατ' ἀνάγκην, συμπίπτει μέ τόν τόπο ὅπου βρίσκεται ἡ περιουσία. Συνεπῶς, ἡ ἀναλογία γάμων καί προικῶν κατά περιοχές δέν εἶναι ἀπόλυτα ἀκριβής.

β. Ὁ γάμος δέν γίνεται κατ' ἀνάγκην τήν ἴδια χρονολογία μέ τήν προίκα. Σέ σπάνιες περιπτώσεις προηγείται τό προικοσύμφωνο καί σ' αὐτές γιά σύντομο χρονικό διάστημα. Συνήθως, ἐπακολουθεῖ τοῦ γάμου. Τελευταία ὁμως, παρουσιάσθηκε τό φαινό-

μενο ἡ προίκα νά παρέχεται πολλά χρόνια μετά τό γάμο καί πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ φόρου κληρονομίας, ὅπως περιγράφηκε ἀνωτέρω (ὑπό 3α). Συνεπῶς, ἡ ἀναλογία γάμων καί προικῶν κατ' ἔτος δέν εἶναι καί αὕτη ἀκριβής.

5. Ἡ ἐπιτροπή πού συστάθηκε ἀπό τό Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης γιά τήν εἰσαγωγή τῆς ἰσονομίας μεταξύ ἀνδρῶν καί γυναικῶν στό ἀστικό δίκαιο, προτείνει τήν ὀλοσχερή κατάργηση τοῦ θεσμοῦ τῆς προίκας. Ἡ ἀπόφαση αὕτη ἐλήφθη ἐν γνώσει τῆς παρούσης ἐρεῦνης. Οἱ λόγοι πού ὀδήγησαν στό ἀρκετὰ ριζοσπαστικό αὐτό μέτρο ἐκτίθενται στίς σχετικές ἐργασίες τῆς Ἐπιτροπῆς πού πρόκειται νά δημοσιευθοῦν, καί ἡ ἀνάπτυξή τους δέν εἶναι τοῦ παρόντος. Πρέπει ὁμως νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι θά εἶναι πάντοτε ἐλεύθεροι νά βοηθοῦν τά παιδιά τους καί ὁ νόμος παρέχει σχετικά πολλούς ἄλλους τρόπους. Ἄν τώρα οἱ παροχές αὐτές θά ἐυνοηθοῦν φορολογικά καί σέ ποιό μέτρο, εἶναι ζήτημα ἐκτιμῆσεως τοῦ νομοθέτου, ὥστε νά μὴ μεταβληθοῦν σέ μέσον νομίμου φοροδιαφυγῆς.